

Кривицький Юрій Віталійович,
доцент кафедри теорії держави та права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

РЕФОРМУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ТА ДОКТРИНА КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ: ПИТАННЯ ВЗАЄМОДІЇ

Нині Україна проходить екзистенційне випробовування війною, яку 24 лютого 2022 р. розв'язала російська федерація. У цій війні наша держава щодня зазнає безпрецедентних людських втрат, масштабних фінансово-економічних збитків, значного нищення створеного впродовж багатьох десятиліть промислово-інфраструктурного потенціалу. Війна в Україні – це не лише жахлива гуманітарна катастрофа. Для Українського народу ця війна є відвертим нападом на основоположні (загальнолюдські) правові засади – принципи справедливості, свободи, рівності та гуманізму, що лежать в основі його праворозуміння, правосвідомості та правової культури.

Незважаючи на відсутність чіткого розуміння горизонтів завершення війни, в Україні анонсовано розроблення національного плану дій, для чого у квітні поточного року створено Національну раду з відновлення України від наслідків війни. До основних завдань Ради віднесено не лише розроблення власне плану заходів з післявоєнного відновлення та розвитку України, а й визначення і напрацювання пропозицій щодо пріоритетних реформ, прийняття та реалізація яких є необхідними у воєнний і післявоєнний періоди, а також підготовка стратегічних ініціатив, проєктів нормативно-правових актів з цього приводу. Таким чином, йдеться про стратегію суспільних реформ, зокрема правової, що має визначити інструменти, механізми і технології відновлення держави від наслідків широкомасштабної війни [1, с. 241].

Важливою складовою правової реформи є реформа кримінального законодавства, що охоплює прогресивні зміни законодавства про кримінальну відповідальність, істотні перетворення, нововведення у сфері кримінально-правових відносин з урахуванням сучасних викликів і потреб демократичного суспільства. Реформа Кримінального кодексу України (далі – КК України) давно назріла та її проведення слід вітати [2, с. 6]. В умовах воєнного стану робота над проєктом нового КК України триває. Робоча група з питань розвитку кримінального права Комісії з питань правової реформи, утвореної згідно з Указом Президента України від 7 серпня 2019 р. № 584/2019, в основному завершила обговорення Загальної та Особливої частин нового Кодексу. Текст проєкту нового КК України опубліковано станом на 29 вересня 2022 р.[3]. З урахуванням місії, візії та цінностей Робочої групи з питань розвитку кримінального права, публічних дискусій її членів з окремими вітчизняними вченими, які формально не входять до складу цієї групи, важливості набуває осмислення питань взаємодії реформування кримінального законодавства та доктрини кримінального права України.

Правова доктрина характеризує юридичне мислення та праворозуміння, є віддзеркаленням правових поглядів представників юридичної науки. Механізм

виникнення та дії правової доктрини як джерела права може мати такий вигляд: виникнення потреби правового регулювання окремих суспільних відносин → науковий пошук → поява ідеї та її обґрунтування → підтримка ідеї на державному (офіційному) рівні й схвалення громадськістю → перетворення ідеї на концепцію проведення правової реформи в будь-якій сфері суспільного життя [4, с. 88–89]. Термін «доктрина (від лат. *doctrina* – вчення) кримінального права» означає відповідне збірне юридичне поняття, зміст якого становить цілісна система логічно узгоджених сталих (тобто визнаних) наукових ідей, поглядів, учень щодо сутності та закономірностей функціонування і розвитку кримінального права та законодавства, кримінального правотворення, практики застосування норм кримінального законодавства та їх удосконалення, а також відносно злочинів як негативних, суспільно небезпечних явищ соціально-правової реальності та покарання за них. Суттєвою рисою доктрини кримінального права є те, що вона слугує в ролі продукту чи певного підсумку фундаментальних і прикладних наукових досліджень, спрямованих на виявлення сутності, змісту й основних закономірностей формування, функціонування і розвитку кримінального права, а також обґрунтування і розробки оптимальних правил практики його застосування. Практичне (прикладне) значення доктрини кримінального права полягає, насамперед, у впливі її положень на кримінальне законотворення [5, с. 11–15].

Огляд фахової літератури дає підстави стверджувати про актуалізацію наукових досліджень у галузі кримінального права з урахуванням процесу підготовки нового КК України. Зокрема сучасні умови реформування вітчизняного кримінального законодавства зумовлюють необхідність висвітлення питань криміналізації необережної поведінки. Так, С.Р. Багіров аналізує невідповідність законодавчих положень про необережну форму вини, що містяться в Загальній частині КК України, конструктивним особливостям деяких складів кримінальних правопорушень, передбачених Особливою частиною цього Кодексу. З метою належного охоплення нормами Загальної частини нового КК України про необережність усіх конструктивних видів складів необережних правопорушень правознавець пропонує передбачити два типи необережної форми вини – результативну необережність і без наслідкову необережність [6, с. 6, 11]. Водночас О.О. Кирбят'єв осмислює окремі напрями реформування вітчизняного кримінального законодавства у сфері кримінально-правової охорони професійної діяльності працівників правоохоронних органів [7]. За результатами виявлення проблемних питань, пов'язаних із конструюванням кримінально-правових положень, що стосуються корупційних кримінальних правопорушень, як у чинному КК України, так і в проекті Загальної частини нового Кодексу, та в контексті реформування кримінального законодавства А.А. Вознюк пропонує вдосконалити підстави різних видів конфіскації, заборони займатися певною діяльністю чи займати певні посади, а також розглянути доцільність криміналізації приховування корупційного кримінального правопорушення [8, с. 29–30]. У свою чергу В.В. Топчій і Л.А. Жерж визначають основні вектори реформування кримінального законодавства України у сфері трансплантації анатомічних матеріалів людини на основі вивчення досвіду окремих зарубіжних країн [9].

Отже, значення доктрини кримінального права в умовах реформування кримінального законодавства полягає в тому, що її положення мають вихідний, установчий характер, вони наповнюють зміст кримінально-правових норм, юридичних конструкцій, термінів та інститутів кримінального права, визначають їх сутність і цільове призначення, а тому відіграють фундаментальну роль під час підготовки та узагальнення пропозицій стосовно змін до законодавства про кримінальну відповідальність. При цьому доктринальні положення мають перебувати з кримінально-правовими нормами й інститутами права у відношеннях координації та логічної узгодженості.

Список використаних джерел

1. Кривицький Ю. В. Роль правової реформи в забезпеченні правового розвитку у воєнний і післявоєнний періоди. *Альманах права*. 2022. Вип. 13. С. 241–246. doi: 10.33663/2524-017X-2022-13-39.
2. Розовський Б. Кримінальному кодексу слід надати нагадування: «Багато розстріляних були посмертно реабілітовані!». *Голос України*. 1 квітня 2021. № 60 (7560). С. 6–7.
3. Текст проекту нового Кримінального кодексу України. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/criminal-code>.
4. Пархоменко Н. М. Джерела права: проблеми теорії та методології: монографія. Київ: Юридична думка, 2008. 336 с.
5. Панов М. Доктрина кримінального права України: значення для науки і практики кримінального законотворення та правозастосування. *Право України*. 2020. № 2. С. 11–36. doi: 10.33498/1oии-2020-02-011.
6. Багіров С. Р. «Безнаслідкова необережність» у сучасних умовах реформування кримінального законодавства: проблеми та шляхи її розв'язання. *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки*. 2021. Т. 7. С. 3–13. doi: 10.18523/2617-2607.2021.7.3-13.
7. Кирбят'єв О. О. Напрями реформування вітчизняного кримінального законодавства у сфері кримінально-правової охорони професійної діяльності працівників правоохоронних органів. *Приватне та публічне право*. 2020. № 4. С. 72–75. doi: <https://doi.org/10.32845/2663-5666.2020.4.15>.
8. Вознюк А. А. Корупційні кримінальні правопорушення: концептуальні проблеми в контексті реформування кримінального законодавства України. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2020. № 2. С. 21–32. doi: <https://doi.org/10.33270/04202002.21>.
9. Топчій В. В., Жерж Л. А. Напрями реформування кримінального законодавства України у сфері трансплантації анатомічних матеріалів людини. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2022. № 1. С. 191–199. doi: 10.18372/2307-9061.62.16500.